

Josep Simont. La Carta del front, I Guerra Mundial
L'illustration núm. 3754 (13 de febrer de 1915)

DE L'ACTUALITAT DIBUIXADA A L'ACTUALITAT FOTOGRAFIADA: ELS PRIMERS CAÇADORS D'IMATGES

GLÒRIA ESCALA I ROMEU

El dibuixant anglès Paul Hogarth, gran coneixedor de la història del dibuix i de la il·lustració, va escriure el següent: "A la gent els sorprèn que l'art es pugui trobar en revistes i en diaris. Per això són molt pocs els historiadors de l'art que s'apropen a les extenses hectàrees inexplorades dels vells volums relligats i empolsegats de les grans biblioteques i arxius del món."¹ Aquestes paraules justifiquen en certa manera aquest article, que es basa en l'estudi de revistes i periòdics del segle XIX, publicacions que es nodreixen d'imatges interessantíssimes, la majoria d'elles basades en dibuixos.

Certament, estem davant d'uns camps poc coneguts i poc estudiats: tant el de les revistes, que tenen una vida efímera i acaben oblidades en biblioteques, com el del dibuix, un gènere artístic sovint menystingut dins de la historiografia de l'art. És veritat que moltes vegades el dibuix o l'esbós és aquella primera temptativa de l'artista que només té el valor d'un assaig; sovint esdevé un simple estudi preparatori i sembla que mai no arriba a tenir autonomia pròpia com a obra d'art.

ELS DIBUIXOS D'ACTUALITATS

Però el dibuix no és només la base d'altres

1. Traduït de Hogarth, Paul. *Artistes reporters*. París: Casterman, 1986, p. 7 (*The artist as reporter*. London: Fraser, 1986, versió original).

gèneres considerats majors, com la pintura o l'escultura. D'altres vegades té un valor per ell mateix, i d'això en són un exemple molt clar els anomenats *dibuixos d'actualitats*, aquells dibuixos que, fa aproximadament un segle, il·lustraven l'actualitat en tota la seva varietat de temes i que constitueixen la història gràfica de tota una època.

Durant la segona meitat del segle XIX i principis del segle XX, centenars d'artistes dibuixants, avui absolutament desconeguts, van omplir d'imatges les revistes del moment, abans que ho fessin els fotògrafs a partir de la I Guerra Mundial.² Moltes d'aquestes escenes d'actualitat dibuixades tenen una qualitat artística excepcional i també un gran valor documental, ja que en molts casos són l'únic testimoni gràfic d'uns esdeveniments plens d'interès.

2. La major part de la bibliografia que hi ha sobre aquest tema és de procedència estrangera. Citaré, a part de Paul Hogarth (nota 1), d'altres autors que han centrat els seus estudis en aquest gènere artístic, com Simon Houfe a "The special artist" (*The dictionary of british book illustrators and caricaturists*. Woodbridge: Antique Collectors Club, 1981), Jules Chancel a *Les dessins de l'actualité* (París: Chêne, 1987) i, específicament del tema bèl·lic, Pat Hodgson a *The war illustrators* (London: Osprey, 1977) i Peter Johnson a *Front line artists* (London: Cassel, 1978). Són més nombrosos els articles, d'entre els quals cal citar el de M. Dolores Bastida de la Calle, "El arte de la ilustración de noticia" (*Espacio, Tiempo y Forma*, 1992, t. V), per ser una de les aportacions més pròximes a aquest tema.

El dibuix d'actualitats es desenvolupà a partir de mitjan segle XIX dins el context de les revistes il·lustrades, conegudes com a *Il·lustracions*,³ publicacions que van proliferar en molts països d'arreu del món i que, com indica el seu nom, van impulsar aquest gènere artístic.

Els dibuixos d'actualitats tenien la finalitat d'informar sobre els esdeveniments més destacats que es produïen. Necessàriament havien de ser molt descriptius i objectius, requisits que limitaven el potencial creatiu de l'artista que els feia. En principi, aquest no es podia permetre llicències de cap tipus tot i que, inevitablement, determinades publicacions i determinats artistes donaven una versió distorsionada, sensacionalista o partidista de la realitat. D'altres tenien plena consciència de ser professionals de la informació i acomplien amb rigor la seva tasca, com és el cas del dibuixant Josep Lluís Pellicer. Aquest artista, de qui parlaré més endavant, procurà sempre mantenir-se fidel a la realitat i als esdeveniments que il·lustrava i així mateix ho va fer constar en una nota que acompanyava uns dibuixos seus: "*Els lectors poden estar segurs que els meus dibuixos són completament autèntics, fidedignes, fidel representació de la veritat*".⁴

L'ofici de dibuixant d'actualitats en el segle

3. La primera d'aquestes revistes, *The Illustrated London News* neix a Londres el 1842. La segueixen, vist el seu èxit, *L'Illustration* a París i *Illustrierte Zeitung* de Leipzig. Després a Lisboa es publicà *A Ilustração* i a Stuttgart *Illustrierte Welt*. Es podrien esmentar molts altres títols com el *Frank Leslie's Illustrated Newspaper* publicat als Estats Units i *The Illustrated Sydney News* a Austràlia. A l'Estat espanyol el fenomen de les Il·lustracions també arrelà amb títols com *La Ilustración Española y Americana*, *La Ilustración de Madrid*, *La Ilustración Ibérica*, *La Ilustración Artística*, *la Ilustració Catalana*, etc. Totes aquestes publicacions mantenen, a part la coincidència del títol, un format i unes característiques generals comunes.

4. Traducció de "Crònica il·lustrada de la guerra de Oriente". A *La Ilustración Española y Americana*, 22 junio 1877, n.º. XXIII, p. 403.

XIX era molt dur. Eren pocs els artistes de cert renom que s'hi dedicaven, per motius ben obvis. La pràctica del dibuix d'actualitats exigia un mètode i domini de la tècnica àgil i ràpid, així com treballar del natural i en el mateix lloc dels fets. Dedicar-se al reporterisme gràfic implicava estar disponible en qualsevol moment i viatjar moltes vegades en condicions i circumstàncies adverses; sovint es topava amb les dificultats per accedir al lloc dels fets —els mitjans de transport i la xarxa ferroviària i de carreteres eren deficientes— i amb els perills excessius als quals el dibuixant havia de fer front en determinades situacions, com per exemple els conflictes bèl·lics.⁵

A més a més, el descontent de veure com els processos de reproducció i d'impressió de l'època afectaven el resultat final dels dibuixos un cop publicats,⁶ o la incidència cada vegada més gran de la fotografia a punt de fer desaparèixer el reporterisme a través del dibuix, entre d'altres raons, desmotivaven els artistes que s'hi dedicaven.

5. És interessant, en aquest sentit, el dibuix realitzat per Samuel Begg que representa Melton Prior, un dels artistes reporters britànics més destacats, fent croquis estirat a terra enmig d'un camp de batalla (dibuix publicat a *The Illustrated London News* en el número del 16 de desembre de 1899).

6. La majoria de les imatges que apareixen en les publicacions de l'època són gravats xilogràfics. És a dir, els dibuixos (i també les fotografies) es traduïen en forma d'incisions de fines línies sobre una matriu de fusta que permetia la seva reproducció sobre el suport paper. El procés xilogràfic variava lleugerament l'aspecte del dibuix original. A partir de 1880, l'aplicació de la tècnica d'impressió del fotogravat possibilità la reproducció fidedigna de qualsevol imatge. Tot i que el dibuixant era conscient que el procés xilogràfic d'impressió esborrava la qualitat essencial d'un dibuix original, de vegades veia com un mal gravador arruïnava tota la seva feina. L'any 1881, l'il·lustrador Abbey escrivia al seu editor per queixar-se: "*Estic decebut -afirmà- de les proves del meu treball...[...] N'ha desaparegut tota sensibilitat i tenen un aire terriblement vulgar*" (traduït de Sperry Eisenstat, Jane. "Illustration en Amerique 1880-1890". A *Graphis*, juillet-août 1990, n.º. 268, v. 49, p. 87.)

Finalment, i per tots aquests motius, els dibuixants acabaven treballant en d'altres disciplines.

DOS REPORTERS GRÀFICS DE PRIMERA LÍNIA

Dins del panorama internacional del reporterisme gràfic, del qual es coneixen noms molt rellevants,⁷ hi trobem dos artistes catalans d'una vàlua excepcional. Es tracta de Josep Lluís Pellicer (Barcelona, 1842-1901) i Josep Simont (Barcelona, 1875 - Caracas, 1968). Tot i que tots dos es van dedicar a altres gèneres artístics, van tenir molt d'èxit dins i fora del nostre país per la qualitat de la seva extentíssima obra en el camp del dibuix d'actualitats. Aquests dos artistes van ser testimonis d'excepció de fets de transcendència històrica i avui els seus dibuixos, de gran valor plàstic, són documents que val la pena recuperar de l'oblit.

JOSEP LLUÍS PELLICER I LA SINCERITAT COM A PREMISSA

Josep Lluís Pellicer va treballar intensament com a reporter durant la dècada dels setanta.⁸

7. Les publicacions il·lustrades van disposar, segons recursos i possibilitats, d'un planter d'artistes especials més o menys important. *The Illustrated London News*, que tenia un gran interès per l'actualitat, disposà dels serveis de molts d'ells per omplir d'imatges les seves planes. D'entre els seus col·laboradors cal destacar W. Simpson, F. Vizetelly, M. Prior i J. Pennell. La francesa *L'Illustration* va comptar amb E. Bayard, G. Doré, D. Vierge, H. Valentin..., entre molts d'altres. D'entre els il·lustradors italians cal citar Amato, Tofani i Matania, que van treballar per a la premsa nacional però també per a diverses revistes europees. Pel que fa als espanyols, Juan Comba és, al costat de Josep Lluís Pellicer i Josep Simont, un dels artistes més destacats dedicats a aquest gènere. Els americans A. i W. Waud, W. Homer, G. Lucks, E. Shinn, J. Sloan, Remington i W. Glakens van col·laborar en diverses publicacions il·lustrades del seu país.

8. Pellicer fou un personatge extremadament polifacètic. Tot i que treballà i destacà en el camp del reporterisme gràfic, també es dedicà a la pintura, a la il·lustració literària, a la caricatura, a la pintura mural i ceràmica, al cartellisme i, a més, participà activament de la vida política i cultural del

Col·laborà en diverses publicacions, en especial a la madrilenya *Ilustración Española y Americana*, per a la qual realitzà els seus millors reportatges: la III guerra carlista (1872-1876), la guerra russo-turca (1877) i l'Exposició Universal de París (1878).

Com a cronista de guerra, Pellicer s'incorporà a les tropes com un soldat més i dibuixà del natural, amb una destresa i una habilitat admirables, centenars de dibuixos que il·lustraven la vida als campaments, escenes al camp de batalla, manobres militars, els morts i ferits de guerra, etc. Tots aquests dibuixos estan fets *in situ*, la majoria de vegades en condicions adverses, com les que explica el mateix artista en la seva correspondència: sota la remor de les bales, escoltant els laments dels ferits en un improvisat hospital o respirant la pols dels camins per on circulaven els carruatges que transportaven la pesada maquinària de guerra.

L'any 1878, un cop acabada la guerra d'Orient, se n'anà a París per fer reportatges gràfics de la magna Exposició Universal que se celebrava en aquella ciutat. Pellicer realitzà una crònica esplèndida de la cerimònia d'inauguració, dels pavellons i dels actes més rellevants que van tenir lloc durant aquella mostra internacional.

L'artista també realitzà altres sèries menys nombroses, però no de menor importància i relacionades amb fets històrics remarcables,⁹ com els dibuixos sobre la monarquia d'Amadeu de Savoia o sobre la guerra franco-prussiana (1871); l'atemptat als reis espanyols (1872); il·lustracions sobre aspectes diversos de la proclamació de la república (1873); sobre les revoltes cantonals (1874); els dibuixos sobre el viatge que l'artista va fer a Tànger (1877); sobre l'enllumenat i les obres públiques de la ciutat de Madrid en ocasió de les noces dels reis d'Espanya (1878), etc.

Durant la dècada dels vuitanta, la seva producció de dibuixos d'actualitats disminueix en

9. Molts d'aquests dibuixos es conserven al Gabinet de Dibuixos i Gravats del Museu Nacional d'Art de Catalunya.

quantitat però no en interès. L'any 1880, per exemple, registra escenes sobre la perforació del túnel del Saint Gothard, en aquell moment una espectacular proesa de l'enginyeria que posà en comunicació Suïssa i Itàlia, obres i inauguració que Pellicer presencià personalment. Aquell mateix any realitzà il·lustracions molt diverses sobre l'actualitat parisenca més notable, que van aparèixer publicades a *La Ilustración Española y Americana* dins la secció setmanal "Revista ilustrada de París".

L'any 1888 deixà testimoni gràfic de l'Exposició Universal de Barcelona i de la culminació del monument a Colom, fets que aixecaren una gran expectació en la societat barcelonina de l'època. L'any següent, retratà per a *La Vanguardia* diversos aspectes del seu viatge a París, especialment relacionats amb una altra Exposició Universal, la celebrada aquell any a la capital francesa. Més endavant, realitzà comptats dibuixos d'actualitats i, progressivament, l'artista anà abandonant l'ofici per dedicar-se a d'altres activitats artístiques.

El conjunt de l'obra de Pellicer —i especialment tots els seus dibuixos d'actualitats— s'emmarca dins del corrent del Realisme. Aquest moviment, que va néixer a França i es projectà amb força a d'altres països, va rebutjar tota expressió idealitzada de la realitat i la substituï per una forma i uns continguts sincers, sovint crítics. El Realisme s'acostà a la realitat quotidiana i a la problemàtica social de l'època. Pellicer, que sempre va ser un home d'esquerres, va reflectir en les seves obres la realitat amb una visió crítica i sense prejudicis, remarcant els seus aspectes més marginals i punyents com, per exemple, els ferits o les víctimes d'una guerra.

En definitiva, el dibuix de Pellicer era realista i sincer i això el feia un autèntic periodista gràfic. En aquest sentit, l'escriptor, dibuixant i tipògraf Eudald Canibell expressà que "*la seva producció artística, de la mateixa manera que va ser un home sincer, és franca, ingènua, sense retocs*".¹⁰

10. Traducció de Canibell, Eudald. "Recuerdo á J. L. Pellicer". A *Revista Gráfica*. Barcelona, v. de 1901, p. 6.

JOSEP SIMONT I LA RIVALITAT AMB LA FOTOGRAFIA

Més jove que Pellicer, Josep Simont es traslladà el 1898 a París, on acabà col·laborant en la prestigiosa *Illustration*.¹¹ Es convertí en l'il·lustrador més important d'aquesta publicació i els seus dibuixos foren reproduïts en portada o a la doble pàgina central, espais reservats als temes més importants. Simont dibuixà molts aspectes de la vida mundana parisenca i deixà un fidel testimoni dels costums d'aquella societat decadent i alhora encisadora d'abans de la guerra, la mítica *belle époque*.

Un cop esclatà la I Guerra Mundial, Simont es dedicà a il·lustrar-la seguint la tradició dels reporters gràfics. Però les coses havien canviat, els dibuixants de la generació anterior que van treballar durant la segona meitat del segle XIX tenien una responsabilitat gairebé exclusiva pel que fa a la il·lustració d'actualitats. Amb els avenços de la fotografia instantània a finals de segle, es va veure minvat el seu camp d'actuació.

A l'època de Simont, la tècnica fotogràfica permetia ja la captació d'imatges amb certa nitidesa i, alhora, amb moviment. La millora de la sensibilitat de les pel·lícules i l'alleugeriment dels equips tècnics va permetre el reportatge fotogràfic. Des d'aleshores les planes de les revistes il·lustrades van començar a omplir-se de fotografies instantànies que, a poc a poc, anirien desplaçant el dibuix.

11. Després de la guerra, l'any 1921 l'artista continuà la seva trajectòria com a il·lustrador als Estats Units, col·laborant en diverses publicacions d'aquell país (*Collier's*, *Ladies Home Journal*, *New York Tribune*, *McCalls*, *Red Book*, *Good Housekeeping*, *Woman's Home Companion*, *Saturday Evening Post*, etc). Tornà a França l'any 1932 i treballà, una altra vegada, per a *L'Illustration* fins a la II Guerra Mundial. L'any 1947 Simont va tornar a Barcelona, la seva ciutat natal, on va fer algunes exposicions i, finalment, el 1962 es traslladà a Caracas, on va morir el 1968.

Durant la I Guerra Mundial, per exemple, a les pàgines de *L'Illustration* hi sortiren reproduïdes nombroses fotografies instantànies sobre el conflicte. Al seu costat, els dibuixos de Simont sobre la mateixa guerra eren relegats, des del punt de vista informatiu, a un segon pla però, en canvi, destacaven espectacularment per la seva gran tècnica.

Simont, i d'altres dibuixants com ell, es resistien a abandonar una competència que fins aleshores havia estat seva. Per això, amb els seus dibuixos intentaven oferir la mateixa veracitat i objectivitat que la fotografia. A vegades, fins i tot, s'hi avançaven i la superaven en combinar més bé el moviment i la nitidesa, i en agilitar els personatges en escenes molt dinàmiques i naturals alhora. En definitiva, la naturalitat, la instantaneïtat, la nitidesa i el missatge estaven garantits en aquests dibuixos que sovint eren tècnicament millors que les fotografies.

Els dibuixos de Josep Simont, producte d'aquest actitud de rivalitat amb la fotografia, van ser la demostració de les infinites possibilitats de la tècnica tradicional del dibuix. La seva habilitat amb el llapis i el seu afany de sobreviure a la fotografia —i sens dubte aprenent-ne— va dur-lo encara més lluny, a superar-la.

Fou durant la I Guerra Mundial que Simont realitzà els dibuixos més interessants de tota la seva carrera professional. D'una banda, com ja hem dit, pel seu realisme fotogràfic. Simont esmerçà totes les seves forces en la tècnica, en un dibuix precís, acurat i molt descriptiu. D'altra banda, pel seu contingut evocador i idealista. Es tractava d'uns dibuixos que reproduïen tots els aspectes d'aquella guerra terrible però que posaven l'èmfasi en fets anecdòtics.

Tot i que l'artista no va evitar mostrar els horrors de la guerra en escenes que mostraven la cara més desagradable del conflicte —els enfrontaments al camp de batalla, els ferits, etc.—, el missatge del conjunt dels seus dibuixos era més aviat esperançador. En els dibuixos de Simont hi destaquen els valors ètics i humanitaris, de solida-

ritat, compassió i resignació; són dibuixos patriòtics, que encoratjaven i animaven els soldats i la ciutadania.

Durant els anys que Simont va treballar per a *L'Illustration*, i gràcies al fabulós contracte que li havia fet aquesta revista, va viure en un palauet en l'elegant barri parisenc de Passy. Allí s'estigué durant tota la guerra i, des del seu taller, va realitzar els magnífics i elaborats dibuixos que no haurien estat mai possibles des de primera línia de foc.¹² Aquesta situació personal i laboral de l'artista explica, en certa manera també, el to complaent de la seva obra.

LA FI DEL REPORTERISME GRÀFIC PER MITJÀ DEL DIBUIX

Amb l'estudi del dibuix i dels dibuixants d'actualitats arribem a la conclusió que els camps d'actuació de l'art plàstic i els de la fotografia no poden ser deliberadament separats. Dibuixants com Pellicer i Simont són els avantpassats directes dels reporters fotogràfics. La fotografia representa la continuació natural de la labor desenvolupada durant mig segle per dibuixants com ells.

L'ofici de dibuixant d'actualitats, a l'època de Josep Lluís Pellicer, es trobava en el moment de la seva màxima esplendor, enfrontat només a una fotografia incipient. Pellicer demostrà una capacitat de retentiva i una capacitat descriptiva excepcionals, i va assumir l'objectivitat —aparentment atribuïda a la càmera— com a pròpia.

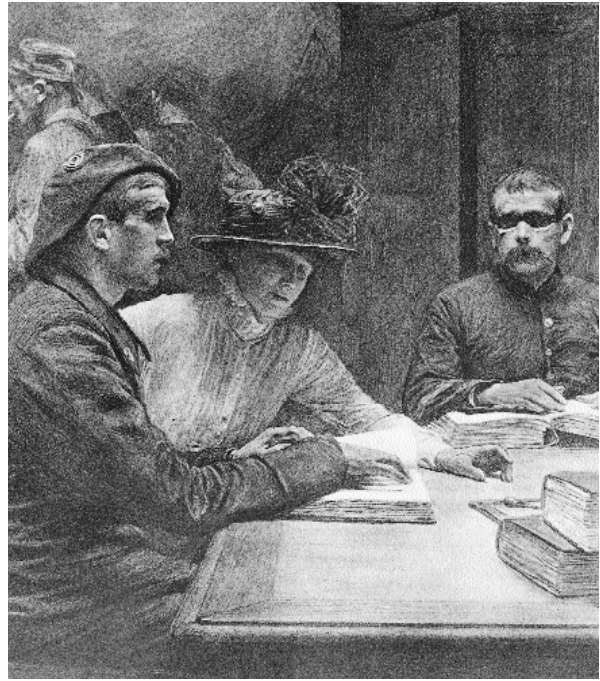
D'altra banda, Josep Simont adoptà un tractament hiperrealista i fotogràfic en les seves il·lustracions i se situà en una posició de clara competència tècnica amb el reporter fotogràf.

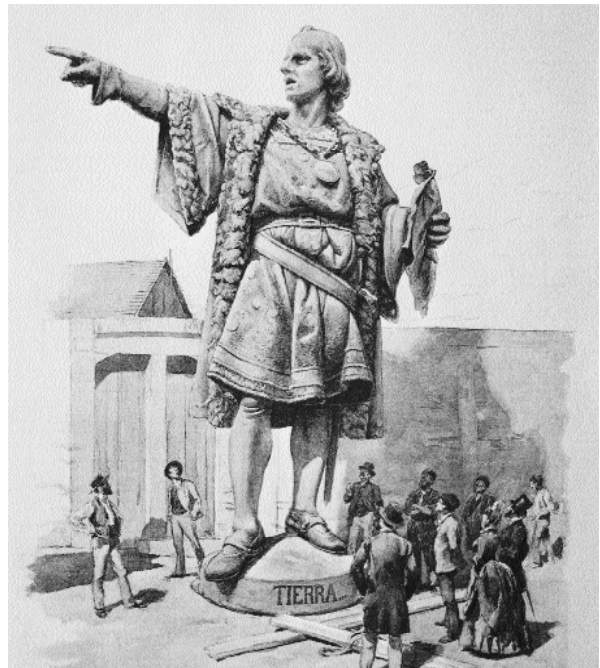
12. Simont treballava sempre a partir d'esbossos que feia del natural i que després recomponia i completava al seu estudi. Només quan no podia accedir al lloc dels fets treballava a partir d'imatges fotogràfiques o a partir de croquis realitzats *in situ* per d'altres artistes.

Paradoxalment, amb uns dibuixos de tècnica excepcional, esdevingué un dels protagonistes del final de la història del dibuix d'actualitats, quan la fotografia agafà definitivament el relleu d'aquesta responsabilitat.

És en aquest moment, quan el dibuix cedeix a la fotografia la seva comesa de copsar en imatges l'actualitat, que la labor feta durant anys pels dibuixants comença a esborrar-se de la memòria col·lectiva. Cal, doncs, recuperar el treball realitzat per aquests artistes reporters, un treball que constitueix una part importantíssima de la nostra història gràfica.

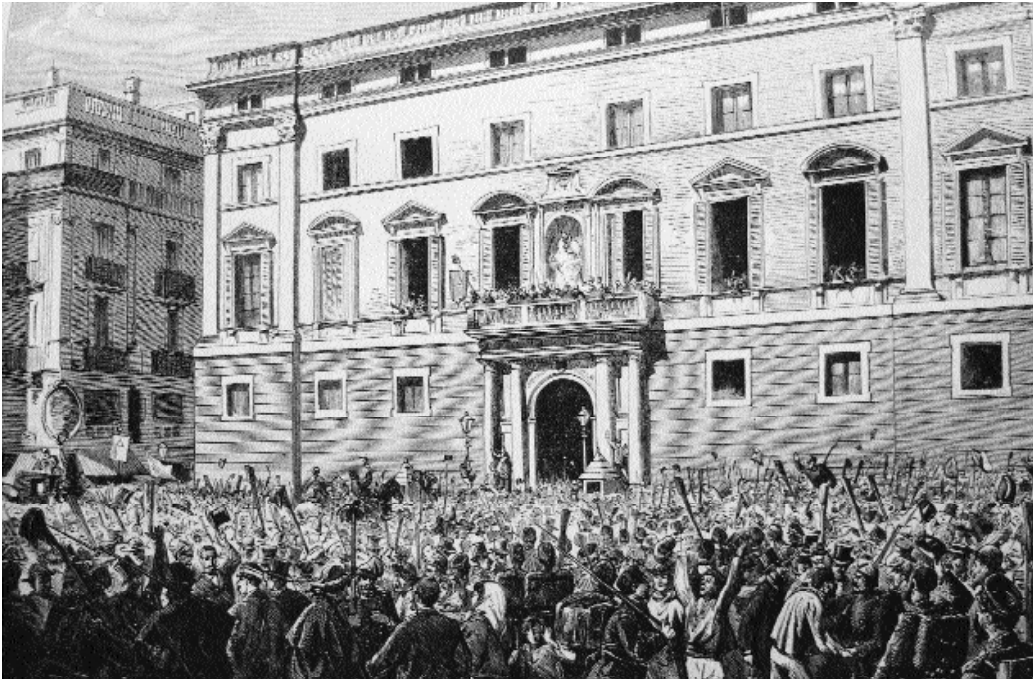
Josep Simont. La lliçó de Braille. I Guerra Mundial.
L'illustration, núm. 3820 (20 de maig de 1916)

Josep Lluís Pellicer. Estàtua de Colom.
La Ilustración Artística, núm. 316 (16 de gener de 1888)

GLÒRIA ESCALA I ROMEU (Barcelona, 1968) és llicenciada en Belles Arts i Doctora en Història de l'Art. Actualment és professora i cap d'estudis de l'Escola Municipal d'Art "Gaspar Camps" d'Igualada.

Josep Lluís Pellicer. Proclamació de la I República espanyola a la plaça de Sant Jaume el 21 de febrer de 1873
La Ilustración Española y Americana, núm. 10 (22 de juliol de 1873)

Josep Simont. Comiat de soldats en una estació dels afores de París. I Guerra Mundial.
L'illustration, núm. 3935 (3 d'agost de 1918)